

BALASSA M. Iván

Balassa Iván és a sárospataki Rákóczi Múzeum

Mikor igent mondtam Tamás Edit igazgató felkérésére, hogy nyissam meg ezt a kiállítást, nem igazán gondoltam végig, mire vállalkozom. Utólag egy emlékezetes jelenet jutott eszembe. Mikor már kezdtem néprajzos lenni – úgy egyetemi hallgató koromban – édesapámmal mindketten részt vettünk egy szakmai összejövetelen. Ő, szokása szerint a megnyitóra várva, vagy a szünetben, a csoportokban beszélgető kollégákat végigjárta, üdvözölte őket – úgy ahogy kell, jó szóval és kézfogással. Odaért a mi csoportunkhoz, ott is ezt tette és – odaért hozzám... Nyújtotta a kezét, egymásra néztünk, és én, de talán ő is, zavarba jöttünk. Mi a családban nem szoktunk kezet fogni és azt hiszem, addig még sohasem fogtam vele kezet. A nevezetes aktus megtörtént, de most is ez a zavarom idéződött fel, amikor a róla szóló kiállítást nyitom meg.

Balassa Iván és Sárospatak – az előbbinek mindenképpen életének egy nagyon fontos állomása és az utóbbinak pedig egy nagy nyereség, legalábbis remélem. 1956-ban, mikor Patakra került, választott. A néprajztudomány központi intézménye a Néprajzi Múzeum főigazgatói székét, nem teljesen önként elhagyva választás adódott, egy nyugat-magyarországi város, vagy Patak múzeumát igazgatja tovább. Gondolkodás nélkül e mellett döntött, és jól tette. Kevésé ismert egy másik döntése – pár hónapos itteni működése után kitért a forradalom. Patakon volt, november első napjaiban vég-

re feljutott Budapestre a családjához, ahol jó barátja és kollégája Svájból ajánlatával megkereste – menjünk, Baselben a svájci néprajzi múzeumban állás várja. Választott, Magyarországot – és Sárospatakot, ahol még közel hat évet töltött el.

És milyen hat évet! A kiállítás ízelítőt ad mindebből. De a legfontosabb, aminek mindez köszönhető, hogy Patak befogadta. Egy akkora városban ez nagyon fontos, mert élhet itt akár évtizedekig valaki, mégis idegen marad. Nála nem így volt, mint többször elmondta, Újszászy Kálmánnak és családjának köszönhetően itthon volt. És olyanokkal volt jó barátságban, mint Takács Béla, Román János, az egykori egyetemi kolléga Ruszkay „Bandi”, Ötvös Károly, a későbbi Nyíriben szolgáló lelkész, Körte Ferenc, a görög katolikus káplán, és sorolhatnám még egész Vitek Feriig, akinek a Gomboson lévő préháza nagy összejövetelek színhelye volt. Jó kapcsolatteremtő képességének köszönhetően a környéken is kitűnő, mindkét fél számára gyümölcsöző kapcsolatai voltak, kezdve Zemplénagárdtól, Kováts Dánieltől – akivel később közösen könyvet írtak, és akinek köszönhető az évforduló tiszteletére a közeljövőben megjelenő kötet, a cigándi Kántor Mihályon át Karcsán, Nagy Gézáig, de még a túlparton, Paszabon, Turi Sándort, délebbre Tiszaladányban Győri Eleket is meg kell említeni. Sorolhatnám még Telkibányán Kádár nagytiszteletű úr és testvérei, Sárika és Klárika, akik a régi por-

celángyár épületében laktak, Ötvös Károly elődje Nyíriben Hörcsik Lajos, és azt hiszem, abba kell hagyni. Bár még nem említettem az olyan adatközlőket, mint a karcasai mondák elmesélőit, köztük Lénárt Lacit, aki még Patakra is rendszeresen bejárt, ha valami újabb eszébe jutott, vagy a cigándi Csáki Kú Józsefet, aki „ráhagyta” a verses önéletrajzát, ugyanott az asszonyok, akiknek segített a népművészeti szövetkezet megalapításában – és, azt hiszem, itt tényleg be kell fejezni annak a hallatlan gazdag – ma úgy mondjuk – kapcsolati hálónak a felidézését, amit rendkívül rövid idő alatt kiépített.

Ne feledjük – ez csak hat év volt, más ennyi idő alatt még a szomszéd utca lakóit se ismeri meg. És nem is ez volt a „főfoglalkozása”, hiszen igazgatta a múzeumot, annak napi gondjaival – ahol például nagy esemény volt, hogy a Várkertben sikerült egy nyilvános védcét felépíteni... – és távlatosabb eredményeivel, például a Bretzenheim-szárnyban a Sub Rosától induló állandó kiállítás elkészítése.

És mindezek mellett kutatott, járta a Hegyköz, Hegyalja és Bodrogek falvait, kutatott a levéltárakban, gyűjtötte az anyagot az éppen aktuális, vagy a később megírandó munkáihoz, a könyvektől az ismeretterjesztő cikkekig. Ha megnézzük a bibliográfiáját, a Patak utáni években is gyakran felbukkan az, ami innen ered, közülük kettőt mindenképpen ki kell emelnem. A *Lápok, falvak, emberek* egyik kedvenc munkája volt – nem titkoltan a jó barát, Szűcs Sándor sárréti könyvei voltak a példája – az élvezetesen megírt, a Bodrogek múltját idéző történetek egyszerűen tanítanak és szórakoztatnak. A másik

a *Tokaj-Hegyalja szőlője és bora* a legfontosabb magyar borvidék enciklopédiája, „bibliája”. Ennek megformálását rám bízta, és nem véletlen, hogy a könyv formája egyezik a 19. század végi elterjedt Károlyi Bibliával – amilyen a mi „családi Bibliánk”, amelybe az elődök után ő is beírta házasságát, gyermekeinek születését.

Egyik könyv se hozzáférhető, azt hiszem, jó lenne hasonmás-kiadásban újra megjelentetni...

Ezt a kiállítást megelőzően az őt megelőző múzeumalapítót – kicsi a világ, Egerben gimnáziumi osztálytársát – Bakó Ferencet felidézni láthatták. Köszönöm Tamás Edit igazgatónak, hogy „kitalálta” az egész éven átívelő kiállítás-sorozatot – az egyéb bőséges és gyönyörű kiállítások mellett. Köszönöm a kiállítás rendezőjének, Leskó Andreának (talán megbocsájtja, hogy nem kurátorának szólítom, de én már csak beérem a legalább ennyire érthető magyar kifejezéssel) az alapos és szép munkáját, hogy a Balassa Iván által gyűjtött tárgyakból is egy válogatást tár elénk.

A kiállítás egyik tablóján olvasható Ortutay Gyulának a *Lápok, falvak, emberek*-hez írt előszavának néhány sora – én is ezzel zárom megnyitóm: „Balassa Ivánnak megadatott a néprajzi kutató jószerencséje: gyűjtőútjai során mindegyre szép szavú, jó emlékezetű bodrogekőzietekre talált. Ezért gondolom, hogy a sárospataki évek a múzeum igazgatása, a bodrogekőzi gyalogos kalandozások Balassa Iván számára nem a számkivetést, hanem a termékeny, jó időt jelentették, az anyag- és erőgyűjtést a későbbi termésbetakarításhoz.”

(Elhangzott 2017. május 30-án Sárospatakon, a MNM Rákóczi Múzeumában, a „Balassa Iván és a Rákóczi Múzeum” című időszaki kiállítás megnyitó beszédeként. Közlésével szeretettel emlékezünk az idén száz éve született Balassa Ivánra, lapunk egyik alapító védnökére.)